چالش‌های حمایت از تولیدات داخلی با تأکید بر پیشگیری از قاچاق

مرتضی جمشیدی *
سیده نرجس زمانی**

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۲/۳۰
تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۶/۱۰

چکیده

از جملـه مسـائل مهـم در یـک مبـارزه‌ی اقتصـادی، توجـه بـه تولیـدات داخلـی اسـت. دولت‌هـا بـرای کمـک بـه توسـعه و رشـد اقتصـادی کشـور در جهـت حمایـت از صنایـع داخلـی بـه ویـژه صنایـع نوپـا، اغلـب سیاسـت‌های حمایتـی اتخـاذ می‌کننـد؛ در حالـی کـه قاچـاق کالا و ورود کالاهـای مشـابه خارجـی رقابـت را بـرای بـازار داخلـی دشـوار می‌سـازد، حتـی بـه تعطیلـی و رکـود فعالیت‌هـای صنعتـی منجـر می‌شـود. در ایـن مقالـه بـا روش اسـنادی ـ توصیفـی بـه ارزیابـی چالش‌هـای حمایـت از تولیـدات داخلـی بـا تأکیـد بـر پیشـگیری از قاچـاق پرداختـه شده‌اسـت. در پایـان ایـن نتیجـه حاصـل شـد کـه از دیربـاز در سیاسـت کیفـری تقنینـی ایـران بـرای مقابلـه بـا قاچـاق، تدابیـر ویـژه‌ای صـورت گرفته‌اسـت؛ امـا ناکافی‌بـودن ایـن تدابیـر و زیان‌بـار بـودن سـرکوبی مرتکبـان قاچـاق کالا و ارز، مقنـن را بـه کاربـرد تدابیـر پیشـگیرانه سـوق می‌دهـد. در همیـن راسـتا فصـل دوم قانـون مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز، بـه پیشـگیری از وقـوع جـرم اختصـاص یافته‌اسـت. امـا کاربسـت ایـن تدابیر بـا چالش‌هـای مختلفـی همـراه بـوده کـه در ایـن پژوهـش بـه آنهـا اشـاره شده‌اسـت.

کلیدواژه‌ها: تولید داخلی، قاچاق کالا، پیشگیری از قاچاق کالا.

* معاونت قضایی، اداره کل دادگستری، استان هرمزگان، بندرعباس.
** کارمند، اداره کل دادگستری، استان هرمزگان، بندرعباس. zamani463@yahoo.com

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

۱- مقدمه و بیان مسئله

بحث تولید در زندگی بشر از دیرباز قابل‌توجه بوده و هست. بقاء و تداوم زندگی انسان‌ها در گرو تولید بوده و با گذشت زمان حساسیت موضوع برای جوامع بشری بیش از پیش شده‌است، اما امروزه تولیدکنندگان کالا و خدمات تلاش می‌کنند با مدیریت نهادها و عوامل تولید، علاوه بر افزایش و کیفیت تولید، بازارهای داخلی و خارجی را به تسخیر خود در آوردند و برای تداوم این عمل، سایر تولیدکنندگان رقیب را ـ چه در داخل کشور یا خارج از آن ـ به روش‌های مختلف از میدان عمل خارج سازند (نبی‌رشوند، ۱۳۹۵: ۷۶).

از جمله مسائل مهم در یک مبارزه‌ی اقتصادی، توجه به تولید داخلی با همت و تلاشی مضاعف در راستای کم کردن وابستگی‌های وارداتی و تأمین نیازهای داخلی در حد توان است؛ به همین منظور تلاش جهادگونه در برنامه‌ریزی دقیق و به کارگیری نیروهای متعهد و متخصص در تولیدات، افزایش کیفیت محصولات داخلی با بهینه‌سازی دستگاه‌ها و توجه کامل و همه جانبه به همه‌ی خدمات موردنیاز در فرایند تولید از آموزش، بیمه، بهداشت، تبلیغات، بسته‌بندی، نگهداری و غیره می‌تواند در زمره‌ی این تلاش جهادگونه باشد. کالای تولید داخلی به کلیه‌ی کالا، خدمات و اقلامی اطلاق می‌شود که به عنوان محصول ساخته شده در داخل کشور، با مواد خام و عوامل تولید داخلی ساخته می‌شود. پس در فرآیند تولید کالای داخلی باید به گونه‌ای عمل شود تا به لحاظ کیفیت، مایه‌ی مباهات تولیدکننده و تأمین‌کننده‌ی نیاز مشتری باشد و به لحاظ کمیت نیز نیازهای داخلی و خارجی را فراگیرد و با محوریت مشتری‌مداری عرضه شود. با این نگاه، همه‌ی دست اندرکاران تولید از سرمایه‌گذار، کار فرما، کارگر و همه‌ی تأثیرگذاران بر فرآیند تولید، باید در افطایش کیفیت و کمیت تولید تلاش کنند (همان: ۸۲).

برای ناکارآمد کردن تحریم‌ها باید در راستای تقویت تولید داخلی، سرمایه‌گذاری در کشور، اشتغال‌زایی، گردش سرمایه در داخل، جلوگیری از ناهنجاری‌های اجتماعی، ایجاد همبستگی ملی و سرانجام مصرف بهینه گام برداشت (توفیقی و محرابیان، ۱۳۸۲: ۵۸). دولت‌ها برای کمک به توسعه و رشد اقتصادی و صنعتی کشور، غالباً سیاست‌های حمایتی اتخاذ می‌کنند. این سیاست به طور عمده حمایت از صنایع داخلی به ویژه صنایع نوپا را هدف قرار می‌دهد؛ در حالی که قاچاق کالا و ورود کالاهای مشابه خارجی ـ که حقوق گمرکی آنها پرداخت نشده‌است و در نتیجه قیمت پایین‌تری نیز دارد ـ رقابت برای صنایع را حتی در بازار داخلی دشوار می‌سازد و چه بسا به تعطیلی و رکود فعالیت‌های صنعتی می‌انجامد. این رکود می‌تواند جریان آتی سرمایه‌گذاری را دچار اختلال سازد؛ از این رو، مبارزه‌ی جدی با قاچاق کالا خود نوعی حمایت از صنایع داخلی تلقی می‌شود که می‌تواند در افزایش تولید ناخالص داخلی و رشد گسترش مبادلات ـ پویای اقتصادی نقش به سزایی ایفا کند (کهنه‌پوشی و شایان، ۱۳۹۱: ۵۲).

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

طبـق تعریـف سـازمان جهانـی گمـرک[1] (WCO) «قاچـاق، تخلـف گمرکـی اسـت شـامل جابه‌جایـی کالا در طـول مـرز گمرکـی بـه روش مخفیانـه و بـه منظـور فـرار از نظـارت گمرکـی.» (نـوری، ۱۳۸۲: ۳). مقابلـه بـا قاچـاق کالا و ارز از دیربـاز در سیاسـت جنایـی ایـران و در گفتمـان مقامـات حکومتـی از جایـگاه ویـژه‌ای برخـوردار بوده‌اسـت؛ بـه گونـه‌ای کـه قانـون مجـازات مرتکبـان قاچـاق مصـوب ۱۳۱۲، جامع‌تریـن قانـون مبـارزه بـا قاچـاق در بـازه‌ی زمانـی پیـش از انقـلاب اسـلامی بـود. هـر چنـد اقدامـات ایـن قانـون عمدتـاً جنبـه‌ی کیفـری داشـت، امـا مقنـن بـدون ارائـه‌ی تعریفـی از قاچـاق بـه جرم‌انـگاری و سـزادهی نسـبت بـه مرتکبـان می‌پرداخـت (طالبیـان و الیاسـوند، ۱۳۹۳: ۵۶). تحلیـل ایـن قانـون نشـان می‌دهـد کـه مقنـن تمایلـی نسـبت بـه پیشـگیری از جـرم در معنـای خـاص آن نـدارد، بلکـه از گـذر اعمـال مجـازات، قصـد داشته‌اسـت کـه بـه بازدارندگـی لازم دسـت یابـد. شـاید دلیـل ایـن امـر، عـدم پیشـرفت علـم جرم‌شناسـی در ایـران و جهـان بـود. پـس از انقـلاب اسـلامی نیـز فرآینـد پیشـگیری از ایـن پدیـده و معضـل چنـد بعـدی از نظـر تدابیـر و زیرسـاخت‌های قانونـی بـا خلأهایـی مواجـه بـود. افـزون بـر اهتمـام بـه اجـرای فرمایـش مقـام معظـم رهبری در پیشـگیری از قاچـاق کالا، تحـولات علـوم جنایـی در فصـل دوم قانـون مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز، مقنـن بـا تدابیـری درصـدد پیشـگیری موقعیت‌مـدار از وقـوع جـرم برآمـد؛ نظیـر شناسـایی و رهگیـری کالا در زنجیـره‌ی تأمیـن، نظـارت بـر انبارهـا و مراکـز نگهـداری کالا، تجهیـز شـناورها و وسـایل حمـل و نقـل، نظـارت بـر فعالیـت صرافی‌هـا، یکپارچه‌سـازی فرآینـد تجـارت و الکترونیکـی کـردن اسـناد (صبوری‌پـور و صفائـی، ۱۳۹۳: ۱۶۴).

براسـاس آمـار و ارقـام موجـود، در سـال‌های گذشـته فرآینـد قاچـاق بـا وجـود دسـتگاه‌ها و ارگان‌هـای مختلـف مبـارزه بـا قاچـاق همـواره سـیر صعـودی داشته‌اسـت. قاچـاق بیـش از ۲۰ میلیـون لیتـر سـوخت در روز حاکـی از آن اسـت کـه ایـن پدیـده زاییـده‌ی شـرایط و سیاسـت‌های اقتصـادی ناسـالم اسـت. هـر چنـد قانـون جدیـد مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز پس از تصویـب ابـلاغ شـده، امـا آمارهـا حاکـی از آن اسـت کـه واردات کالاهـای قاچـاق بـه کشـور معـادل ۳۴ درصـد از مجمـوع واردات کشـور طـی یـک سـال اسـت. بـه گفتـه‌ی کارشناسـان تـا زمانـی کـه تفـاوت قیمـتِ مبتنـی بـر تعرفه‌هـای نامناسـب وجـود داشـته باشـد، قاچـاق کالاهـای ورودی هـم وجـود دارد (حقیقـی، ۱۳۹۴: ۷۳). در ایـن میـان برخـی معتقدنـد کیفیـت و قیمـت کالاهـای داخلـی، تـوان رقابـت بـا کالاهـای خارجـی را از آن گرفته‌اسـت؛ بـه همیـن دلیـل، ممنوعیـت واردات و تعرفه‌هـای بـالا هیـچ‌گاه جلـوی ورود کالاهـای قاچـاق بـه کشـور را نمی‌گیـرد. ایـن گـروه معتقدنـد با تسـهیل شـرایط و بهبود فضـای کسـب و کار، قاچـاق کالا به صـورت نامحسـوس کنتـرل خواهـد شـد. بـا توجه بـه اهمیـت تولیـد داخلـی در اشـتغال‌زایی، پیشـرفت اقتصـادی و بهـره‌وری یـک کشـور، توجـه بـه عواملـی کـه زمینـه‌ی تولیـد داخلـی را بـا مشـکلات و موانـع رو بـه رو می‌سـازد، لازم و ضـروری اسـت. امـا سـابقه‌ی دیرینـه‌ی مبـارزه بـا قاچـاق کالا در کشـور نشـان می‌دهـد، هنـوز تدابیـر جامعـی اندیشـیده نشده‌اسـت کـه از ایجـاد و گسـترش ایـن ناهنجـاری اقتصـادی جلوگیـری کنـد و بـا وجـود قوانیـن متعـدد و

1. World Customs Qrganization

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

وجـود دسـتگاه‌های مختلـف مبـارزه بـا قاچـاق کالا، همچنـان اشـکال مختلـف ایـن معضـل اقتصـادی، اجتماعـی - فرهنگـی نیـز در کشـور وجـود دارد (محسـنی، ۱۳۸۹: ۱۰). عـدم ثمربخش بـودن برخوردهـای قضائـی، تدابیـری را در زمینـه‌ی راهکارهـای فرهنگـی، پیش‌گیرانـه و ایجاد شـغل در کاهـش قاچـاق می‌طلبـد. بنابرایـن، در پژوهـش حاضـر هـدف بررسـی چالش‌هـای پیـش روی در اعمـال قانـون پیشـگیری از قاچـاق و در نهایـت بهبـود شـرایط تولیـد داخلـی از طریـق برخـورد قاطعانـه و قانونـی بـا قاچـاق اسـت.

ـ اهمیت موضوع

بسـیاری از اقتصاددانـان معتقدنـد کـه قاچـاق کالا نوعـی ناهنجـاری و آشـفتگی اقتصـادی اسـت. زمانـی کـه ایـن پدیـده ظهـور می‌یابـد چرخـه‌ی تولیـد، توزیـع و مصـرف بـه عنـوان حلقـه‌ی بنیادیـن فعالیت‌هـای اقتصـادی دچـار آسـیب می‌شـود، در نتیجـه بـه فقـدان انضباط و شـفافیت در نظـام گردشـی کالا و خدمـات می‌انجامـد کـه ایـن امـر بـه نوبـه‌ی خـود، یکـی از مهم‌تریـن مشـکلات در فرآینـد مبـارزه بـا قاچـاق کالا بـه شـمار مـی‌رود. کارشناسـان بـر ایـن باورنـد کـه بـا اصـلاح نظـام توزیـع کالا و خدمـات به عنـوان مجموعـه فرآیندهـای موجود بیـن تولیـد تـا مصـرف، بـه برقـراری انضبـاط در بـازار و شـفافیت در نظـام گـردش کالا کمـک شـایانی می‌شـود و از قاچـاق کالا در شـبکه‌ی توزیـع ممانعـت خواهـد شـد؛ از ایـن‌رو، کالاهـا زمانـی وارد چرخـه‌ی توزیـع و عرضـه‌ی کشـور می‌شـود کـه حتمـاً از مبـادی رسـمی گمرکـی عبـور کـرده باشـد (طالبیـان و الیاسـوند، ۱۳۹۳: ۶۳).

ایـران اینـک بـه دلیـل داشـتن ۱۵ اسـتان مـرزی و ۱۵ کشـور همسـایه، مرزهـای جغرافیایـی مناسـبی بـرای قاچـاق غیرقانونـی دارد (کهنه‌پوشـی و شـایان، ۱۳۹۱: ۵۳). شهرسـتان بندرعبـاس نیـز در خـط مـرزی جنـوب کشـور بـا وسـعت ۲۷۳۱۶ کیلومتـر مربـع، یکـی از مناطـق مهـم در اقتصـاد کشـور اسـت؛ بـه همین نسـبت نیـز امـکان قاچـاق در آن وجـود دارد (سـیاره و همـکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۱). کمبـود واحدهـای صنعتـی و تولیـد خصوصی در این شهرسـتان، همچنیـن کـم بـازده بـودن زمین‌هـای کشـاورزی ایـن مناطـق، شـرایط خـاص آب و هوایـی، فقـدان مکانیـزه و تخصصـی شـدن شـغل‌هایی ماننـد ماهیگیـری در ایـن اسـتان، همـواره موجبـات رشـد میـزان بیـکاری را فراهـم کرده‌اسـت. از سـوی دیگـر سـبب شـده بخشـی از مـردم بـه امـرار معـاش از طریـق ترددهـای غیرقانونـی در مـرز و قاچـاق کالا گرایـش یابنـد. آنچـه مشـخص اسـت بـا شناسـایی دقیـق ظرفیت‌هـا، امکانـات و اسـتعدادهای بالقـوه‌ی ایـن منطقـه و تهیـه‌ی طـرح توسـعه‌ی متـوازن مرزنشـینان و اجـرای پروژه‌هـای اشـتغال‌زایی، می‌تـوان سـاکنان مـرزی را بـه سـوی فعالیت‌هـای اقتصـادی سـالم جـذب کـرد و ضمـن کاهـش میـزان بیـکاری، از حجـم قاچـاق کالا نیـز کاسـت.

۲ـ مبانی نظری

۲ـ۱ـ قاچاق

قاچـاق بـه معنـای ربـودن، عملـی پنهانـی و گریـزان بـودن اسـت. در اصطـلاح گمرکـی نیـز بـه عنـوان تقلـب در نقـل و انتقـال کالا بـدون پرداخـت عـوارض گمرکـی و سـود بازرگانی

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

محسوب می‌شود. بدیهی است هر کالایی که وارد کشور شود و معاملات آن به صورت غیر قانونی از سوی دولت ممنوع باشد، قاچاق تلقی می‌شود. غالباً قاچاقچیان کالاها را به صورت غیرقانونی و بدون کسب مجوز دولت و پرداخت حقوق گمرکی وارد، صادر یا حمل و نقل می‌کنند. در این زمینه، کلیه‌ی فعل و انفعالات و تحرکات به صورت کاملاً مخفی و غیرقانونی سامان‌دهی شده‌است و به دور از منظر نهادهای مجری قانون، به صورت مخفیانه و بدون پرداخت حق و حقوق دولت انجام می‌شود. در واژه‌های حقوقی نیز قاچاق به معنی حمل و نقل کالا از محلی به محل دیگر، از یک نقطه تا چند نقطه به خارج یا داخل کشور است. بدیهی است که این اقدامات، ناقض قانون است. قاچاق انواع مختلفی دارد که مهم‌ترین آن به شرح ذیل است:

- قاچاق ارز، کالای گمرکی و تجاری و به ویژه انواع کالاهای استراتژیک همانند فرآورده‌های نفتی؛
- قاچاق سلاح و مهمات و ابزارهای جنگی و آتش‌زا به ویژه از نوع کوچک؛
- قاچاق آثار ملی و عتیقه‌جات قدیمی؛
- قاچاق مواد مخدر و دخانیات به خصوص از نوع نسل جدید و روان‌گردان؛
- قاچاق انسان و آدم‌ربایی (دودانگه، ۱۳۸۷: ۲).

آنچه امروزه به جرم اقتصادی مشهور شده، متضمن لطمه‌ی شدید به نظام اقتصادی هر کشور و نظام اقتصادی بین‌المللی یعنی چرخه‌ی تولید، توزیع، حمل و نقل، مصرف و پول است. لذا در دهه‌ی اخیر، سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد و اتحادیه‌ی اروپا نیز در این خصوص، سیاست جنایی افتراقی با گرایش سخت‌گیرانه پیش‌بینی کرده‌اند. از آنجایی که مصادیقی از این جرایم مانند پول‌شویی و جرایم زیست محیطی جنبه‌ی جهانی یافته‌اند، به نظر می‌رسد که نظام حقوقی کشورهای مختلف در پرتو معاهدات بین‌المللی از جمله کنوانسیون مریدا، به سمت نوعی همگرایی در پیشگیری و مبارزه با این گونه بزهکاری گام بر می‌دارند. این رویکرد چه در بعد جرم‌شناختی و چه در بعد کیفری از چند سال پیش به این سو، در گفتمان مسئولان قضایی، اجرایی و تقنینی کشور مشهود است؛ به ویژه در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد به دلیل تمرکز بر پیشگیری وضعی ـ فنی، قانون مجازات اسلامی به دلیل خارج ساختن این جرایم از شمول تعویق، تعلیق و مرور زمان و قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (شمس‌ناتری و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۴).

۲ـ۲ـ پیشگیری از قاچاق کالا و ارز

مقابله با قاچاق کالا و ارز از دیرباز در سیاست جنایی ایران و در گفتمان مقامات حکومتی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده‌است؛ به گونه‌ای که قانون مجازات مرتکبان قاچاق مصوب ۱۳۱۲، جامع‌ترین قانون مبارزه با قاچاق در بازه‌ی زمانی پیش از انقلاب اسلامی بود، هر چند اقدامات آن عمدتاً جنبه‌ی کیفری داشت. در این قانون، مقنن بدون ارائه‌ی تعریفی از قاچاق به جرم‌انگاری‌نسبت به مرتکبان و سزا دادن آنها می‌پردازد. تحلیل این قانون نشان می‌دهد که مقنن تمایلی نسبت به پیشگیری از

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

جـرم در معنـای خـاص آن نـدارد، بلکـه از گـذر اعمـال مجـازات قصـد داشته‌اسـت کـه بـه بازدارندگـی لازم دسـت یابـد. شـاید دلیـل ایـن امـر، عـدم پیشـرفت علـم جرم‌شناسـی در ایـران و جهـان بـود.

پـس از انقـلاب اسـلامی نیـز بـه رغـم اقدامـات متعـدد صـورت گرفتـه از سـوی نهادهایـی چـون «سـتاد مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز»، فرآینـد پیشـگیری از ایـن پدیـده و معضـل چنـد بعـدی از نظـر تدابیـر و زیرسـاخت‌های قانونـی بـا خلأهایـی مواجـه بـود. افـزون بـر اهتمـام بـه اجـرای فرمایـش مقـام معظـم رهبـری در پیشـگیری از قاچـاق کالا، تحـولات علـوم جنایی و فناوری‌هـای نویـن از یـک سـو و الحـاق بـه کنوانسـیون‌های بین‌المللـی از سـوی دیگـر، بسـترهای لازم را بـرای تحـول در مقـررات ایـن حـوزه فراهـم سـاخت. بدیـن سـان مجلـس شـورای اسـلامی بـر آن شـد تـا نظـام مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز را از حالـت آییـن نامـه‌ای خـارج کنـد و بـه آن اعتبـار قانونـی بخشـد. لـذا لایحـه‌ی «مبـارزه بـا قاچـاق کالا، ارز، ریـال و اوراق بهـادار»، در مجلـس شـورای اسـلامی مطـرح شـد. پـس از اصلاحـات متعـدد لایحـه، در تاریـخ ۱۳۹۲/۱۰/۳«قانـون مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز» مشـتمل بـر ۷۷ مـاده و ۷۹ تبصـره طـی ۱۰ فصـل، بـا اتخـاذ تدابیـری کیفـری (ماهـوی و شـکلی) و غیرکیفـری بـه تصویـب رسـید (بیرامـی، ۱۳۸۹: ۵).

بـه ایـن ترتیـب، مقنـن بـا اعتقـاد بـه اینکـه صـرف اسـتفاده از ابزارهـای زرادخانـه‌ی کیفـری راهـکار صحیحـی بـرای پیشـگیری از قاچـاق کالا و ارز نیسـت، در اقدامـی نویـن و بی‌بدیـل در قوانیـن داخلـی ایـران، فصـل دوم را کـه طولانی‌تریـن فصـل قانـون نیـز هسـت، بـه پیشـگیری از قاچـاق اختصـاص داده‌اسـت. مدیریـت پیشـگیری از قاچـاق کالا تـا قبـل از ابـلاغ قانـون مذکـور، بـر عهـده‌ی «سـتاد مرکـزی قاچـاق کالا و ارز» بـود. بـا لازم الإجرا شـدن قانـون، مدیریـت مبـارزه بـا جـرم از مدیریـت پیشـگیری از جـرم تفکیـک و در مـاده‌ی ۴ قانون مقـرر شـد کـه «بـه منظـور هماهنگـی و نظـارت بـر اجـرای وظایـف منـدرج در ایـن فصـل، سـتاد می‌توانـد حسـب مـورد کارگروه‌هـای کارشناسـی از قبیـل کارگـروه پیشـگیری از قاچاق کالا و ارز متشـکل از نماینـدگان دسـتگاه‌های عضـو، سـتاد تشـکیل دهـد.» همچنیـن مطابـق تبصـره‌ی یـک مـاده‌ی ۴، «معاونـت اجتماعـی و پیشـگیری از وقـوع جـرم قـوه‌ی قضائیـه»، مسـئولیت کارگـروه پیشـگیری از قاچـاق کالا و ارز را برعهـده دارد. در سـطح اسـتان‌ها نیـز مسـئولیت کارگـروه مذکـور، بـه معاونـت اجتماعـی و پیشـگیری از وقـوع جـرم دادگسـتری‌ها سـپرده شده‌اسـت. در فصـل دوم قانـون مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز نیـز مقنـن بـا تدابیـری درصـدد پیشـگیری موقعیت‌مـدار از وقـوع جـرم اسـت؛ نظیـر شناسـایی و رهگیـری کالا در زنجیـره‌ی تأمیـن، نظـارت بـر انبارهـا و مراکـز نگهـداری کالا، تجهیـز شـناورها و وسـایل حمل و نقـل، نظـارت بـر فعالیـت صرافی‌هـا، یکپارچه‌سـازی فرآینـد تجـارت و الکترونیکـی کـردن اسـناد (صفـاری،۱۳۹۰: ۱۲).

۳ـ جایگاه علت‌شناسی و پیشگیری از جرایم قاچاق کالا و ارز

یکـی از جرایمـی کـه امنیـت کشـورها را آشـکارا، مسـتقیم و طولانی‌مـدت خدشـه‌دار کـرده، قاچـاق کالاسـت. طـی سـال‌های گذشـته، پدیـده‌ی قاچـاق بـه صـورت معضلـی جـدی

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

و تهدید کننده در اقتصاد کشور درآمده و اینک نیز از جمله موانع اصلی رسیدن به اهداف برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی کشور است. اما در هر سه بخش دولتی، خصوصی و تعاونی کشور، قاچاق کالا مسبوق به سابقه بوده و این امر مبارزه‌ی جدی را با این پدیده‌ی شوم دشوار و پیچیده کرده‌است. جلوگیری از ورود و خروج کالای قاچاق به کشور به منظور حمایت از صنایع داخلی، افزایش سرمایه‌گذاری مولد و اشتغال، کاهش فقر، افزایش درآمدهای مالیاتی و گمرکی، مقابله با اخلال در سیاست‌های تجاری و مالی دولت، جلوگیری از به هدر رفتن هزینه‌های کنترلی مرزها، جلوگیری از به هدر رفتن یارانه‌ها و ... ضرورتی انکارناپذیر بوده و قاطعیت در برخورد قانونی با ایادی سازمان‌یافته‌ی قاچاق، امری است لازم؛ چرا که مضرات قاچاق فقط به موضوعات فوق محدود نمی‌شود بلکه موضوعات مهمی همچون مذهب، فرهنگ، امنیت و ... را نیز دربر می‌گیرد (توکلی، ۱۳۹۱: ۳۴).

۴ـ اهرم‌هایی برای رشد تولیدات ملی

امروزه اقتصاددانان بر این باور متفقند که وجود تصمیم‌سازانی چون نهادهای کارآمد پولی و مالی و یک سیستم قضایی کارآمد ـ که « قواعد بازی» معاملات اقتصادی مردم را رقم می‌زند و رفتار روزمره‌ی کسب و کار آنها را شکل می‌دهد ـ برای داشتن رشد تولید ملی بالا و پایدار حیاتی‌اند. وجود نهادهای قوی در جهت حمایت از حقوق مالکیت‌ها و ساز و کار اجرای قراردادها، بهترین کمک یار بسط و توسعه‌ی سرمایه‌گذاری‌ها و کارآیی و حمایت عقلانی از دو عامل کلیدی کار و سرمایه در جامعه است، ولی بیشتر کشورهای در حال توسعه از داشتن نعمت نهادهای لازم و کارآمد محروم‌اند و تغییر و تحول در نهادهای جامعه فرایندی سخت، مشکل و کند است. بسیاری از کشورهای در حال توسعه با وجود ضعف‌های نهادی، توانسته‌اند به رشد اقتصادی بالا و پایداری خوبی دست یابند. کشورهایی که صاحب رشد شتابان ملی هستند، اجازه نداده‌اند ضعف نهادی کشورشان مانع تحقق اهداف کلان اقتصادی همچون اشتغال بالا و تورم پایین شود. دومین عامل، تحول در ترکیب صادرات آنها بوده؛ یعنی صادرات مصنوعات کارخانه‌ای در آن کشورها موتور رشد صادرات آنها بوده‌است. نامیزانی نرخ ارز و بیش ارزش داشتن آن، رشد کمتری برای این کشورها رقم زده بود. جلوگیری از ارزش اضافی پول ملی، در رقابت‌پذیری محصولات کارخانه‌ای آنها نقش مهمی داشته‌است. کشورهایی که صاحب رشد شتابان در تولید ملی هستند، از دولت کوچک‌تر و سیاست‌های مالی محتاطانه و دوراندیش‌تر بهره‌مند بودند و در نهایت نسبت به سایر کشورها، نرخ تورم کمتری را تجربه کرده‌اند (آقایی‌بجستانی و مرادی‌حقیقی، ۱۳۹۱: ۷۲).

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

۵ـ روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش اسنادی- توصیفی[1] استفاده شده و در تعریف آن چنین آمده‌است:

پژوهش اسنادی بر مبنای استفاده از اسناد و مدارک است و زمانی کاربرد دارد که آن تحقیق، مرتبط با پدیده‌های موجود باشد و محقق درصدد شناسایی تحقیقات قبلی در زمینه‌ی آن موضوع برآمده باشد، یا آنکه پژوهش، نیاز به استفاده از اسناد و مدارک را ایجاب کند و در اصطلاح، محقق قصد داشته باشد در یک زمینه‌ی خاص، مأخذیابی کند (ساروخانی، ۱۳۸۸: ۲۲).

برای نیل به این هدف، در ابتدا برخی قوانین و مقررات مرتبط با موضوع به صورت اسنادی مطالعه شد که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

- متن قانون مبارزه با قاچاق ارز و تقاضا؛
- تفسیر قانون مبارزه با قاچاق ارز و تقاضا؛
- قانون نظام صنفی کشور؛
- قانون امور گمرکی.

در تعریف روش توصیفی چنین آمده‌است: در تحقیقات توصیفی[2] محقق در پی چگونگی موضوع است اینکه پدیده، متغیر، شیء یا مطلب در چه وضعیتی هستند. در این روش محقق صرفاً به کشف و تصویرسازی ماهیت، ویژگی‌ها و وضعیت موجود موضوع و مسئله‌ی تحقیق می‌پردازد (امیری، ۱۳۹۵: ۱۱۲).

در این پژوهش، ابتدا مطالب براساس روش اسنادی جمع‌آوری و پس از دسته‌بندی به خصوص دسته‌بندی مقررات مربوط به قوانین موجود در حمایت از تولید داخلی، قوانین پیشگیری از قاچاق ارز و کالا و در نهایت ضعف‌های اجرایی فصل دوم قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در پرتو پیشگیری انجام شد. بر همین اساس، ابتدا محتوای این تدابیر از منظر جرم‌شناسی پیشگیری تحلیل و در ادامه، چالش‌های به کارگیری در تدابیر پیشگیری از وقوع جرم بررسی خواهد شد.

۶ـ چالش‌های قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز

بسیاری از کالاهایی که طبق آمار اعلامی کشورها به مقصد ایران صادر می‌شود، ممکن است به مناطق آزاد تجاری ـ صنعتی یا به مناطق ویژه‌ی اقتصادی کشور حمل شود، اما به عنوان صادرات به کشور ایران ثبت و اعلام می‌شود. بدیهی است کالاهای وارده به مناطق آزاد و ویژه، عموماً یا در همان مناطق مصرف می‌شود، یا اینکه به تدریج با ارزش افزوده یا بدون این ارزش به سرزمین اصلی (یا حتی سایر کشورها) صادر می‌شود؛ بنابراین، فاصله‌ی زمانی صدور کالا از مبدأ اولیه (کشور صادرکننده کالا به ایران) تا رسیدن آن به گمرک‌های کشور و در نهایت ترخیص وارداتی آن، قابل مقایسه با یکدیگر نیست و مقایسه‌ی آمار صادرات کشورها با آمار واردات رسمی آن، خطای فقدان تطابق زمانی دارد. علاوه بر موارد یادشده، برخی کالاهای صادراتی

1. Documentary Research
2. Descriptive method

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

که به مقصد یک کشور حمل می‌شود بنا بر درخواست صاحبان کالا تغییر مقصد می‌دهد، یا با واسطه از طریق سایر کشورها، به مقصد ثبت شده در اسناد کشور مبدأ وارد می‌شود.

ادعا شده‌است قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی موضوع ابلاغیه مورخ ۱۳۹۲/۱۰/۲۹ مقام معظم رهبری مغایر قلمداد شده؛ علاوه بر این، با شرایط اقتصادی روز نیز نامنطبق دانسته شده‌است، صرف نظر از اینکه مشخصاً بیان نفرموده‌اند که کدام یک از احکام و مواد قانون مورد بحث با سیاست‌های کلی مورد اشاره مغایرت دارد، با مطالعه‌ی اجمالی ق.م.ب. ق به خصوص فصل دوم آن که به پیشگیری از قاچاق پرداخته است، ملاحظه می‌شود شفاف‌سازی اقتصادی و سالم‌سازی آن از طریق راه‌اندازی سامانه‌های نرم‌افزاری هوشمند، یکی از مهم‌ترین نوآوری‌های قانون مزبور است که در صورت اجرای مطلوب آن، آثار مثبت این شفافیت در فرایند تجارت قانونی انکارناپذیر است. ضمن اینکه امکان پایش با ضریب خطای بسیار اندک و تفکیک سره از ناسره، به ترغیب هر چه بیشتر فعالان اقتصادی برای بهبود فضای کسب و کار منجر خواهد شد. بدیهی است مبارزه با قاچاق کالا و ارز، یکی از اهرم‌های اساسی تحقق اقتصاد مقاومتی موردنظر مقام معظم رهبری است؛ به گونه‌ای که حاصل مبارزه‌ی قانونمند با قاچاق کالا هم حمایت از تولیدات داخل و هم کمک به وصول عایدات دولت را در پی خواهد داشت. در ادامه ایراداتی که بر این قانون گرفته شده‌است (شریعت و عیوضخانی، ۱۳۸۷: ۶۱) نیز شرح داده می‌شود.

براساس محاسبات انجام شده، میانگین برآورد ورودی و خروجی حجم کالای قاچاق در سال ۹۲ معادل ۲۵ میلیارد دلار، در سال ۹۳ معادل ۱۹.۸ میلیارد دلار و در سال ۹۴ معادل ۱۵.۵ میلیارد دلار بوده‌است. در این برآوردها، میزان و حجم قاچاق ورودی و خروجی از کشور در نظر گرفته شده که برای سال ۹۵، این دو مؤلفه به تدریج ۱۲.۱ میلیارد دلار و نیم‌میلیارد بوده؛ این در حالی است که در سال‌های ۹۲، قاچاق با ۱۷.۲ میلیارد دلار ورودی و ۷.۸ میلیارد دلار خروجی، روند رو به کاهشی داشته است. البته ذکر این امر لازم است که حجم بالای قاچاق خروجی در آن سال، به دلیل افزایش ناگهانی قیمت حامل‌های انرژی و سوخت در بازارهای بین‌المللی بود که سبب شد حجم قاچاق سوخت در کشورمان به نحو خیره‌کننده‌ای افزایش یابد. قاچاق پوشاک بیشترین حجم قاچاق را به خود اختصاص می‌دهد و طلا و مصنوعات طلا، لوازم آرایشی و بهداشتی و تلفن همراه در رده‌های بعدی قرار دارد. یکی از دلایل عمده‌ی حجم زیاد قاچاق در سال ۱۳۹۲، وجود تحریم‌ها علیه ایران بود که امکان مبادلات ارز را در سیستم بانکی به حداقل رسانده بود (ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۹۵).

از دیگر دلایل این امر، فقدان سیستم‌های مکانیزه و تجهیزات کنترلی بود که امکان نظارت بر تردد کالا را به حداقل ممکن می‌رساند. در سال‌های اخیر با اصلاح قوانین و مقررات، ارائه‌ی تسهیلات به شرکت‌های تولیدی برای ایجاد تسهیل و تسریع در امر تجارت، راه‌اندازی سامانه‌ی جامع گمرک و پنجره‌ی واحد تجارت فرامرزی، امکان نظارت

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

و کنترل ورود و خروج کالا توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران افزایش یافته‌است. به کارگیری فناوری‌های نوین نرم‌افزاری و سخت‌افزاری و مکانیزه شدن سیستم‌های موجود در پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا و ارز جایگاهی ویژه یافت که می‌توان به وسیله‌ی آنها با کنترل وضعیت‌های مشرف بر ارتکاب جرم، خطر دستگیری و کشف جرم را ارتقا داد و به نوعی اسباب انصراف مجرمین را فراهم ساخت. مأمورین پلیس و واحدهای وابسته به نیروی انتظامی، مأمورین گمرک و مجموعه‌های حراستی فرودگاه‌ها و اماکن مشابه و ... به عنوان نیروی انسانی، با استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی و دستگاه‌های الکترونیکی همانند دوربین‌های مخفی، رادارها، ردیاب‌ها، هشدار دهنده‌ها و ارتباطات دیجیتالی و برخط شدن بسیاری از امور، همگی برای پیشگیری از وضعی به کمک آمده‌اند تا زمینه‌ی جلوگیری از بروز تخلفات را فراهم سازند و در نهایت، خطر قاچاق کردن را افزایش دهند و این پدیده را کمرنگ کنند. به علاوه، توسعه‌ی نظارت گمرکی بر فعالیت‌های تجاری و بازرگانی مناطق آزاد، بازارچه‌های مرزی و سایر مبادی ورودی و خروجی به خصوص مرزهای دریایی و استان‌های قاچاق‌خیز از طریق ایجاد امکانات و تجهیزات الکترونیکی، مثل نصب دوربین‌های مدار بسته در محوطه‌های ارزیابی گمرکات مسافری و فرودگاه‌ها و وجود دستگاه‌های ایکس ری در معابر رسمی، احتمال شناسایی و دستگیری افرادی که قصد دارند حتی کالاهای قاچاق کم حجم را به دور از چشم مأمورین وارد یا خارج کنند، افزایش می‌دهد و رفتار، حرکات و اقدامات این افراد را تحت نظر می‌گیرد. همچنین نصب دستگاه‌های راداری سطحی در مرزهای دریایی برای شناسایی قایق‌های تندرو حامل کالا و شناورهای مشکوک نیز از نمونه‌های دیگر به کارگیری فناوری‌های جدید است که ضمن محاسبه‌ی موقعیت، جهت حرکت و سرعت هدف، به یگان‌ها در کشف هدف‌های سطحی در دریا کمک می‌کند و به وسیله‌ی آن می‌توان در یک نقطه از ساحل، کلیه‌ی تحرکات و ترددهای شناورها را زیر نظر گرفت و با یافتن مسیر حرکت و سرعت آنها، موارد مشکوک یا موارد حامل کالای قاچاق را شناسایی و تعقیب کرد (شریعت و عیوضخانی، ۱۳۸۷: ۲۹۳).

پیش از سال ۱۳۹۲، در هیچ یک از گمرک‌های کشور هیچ گونه سیستم کنترل هوشمند وجود نداشت و کل تجهیزات کنترلی (دستگاه ایکس‌ری)، فقط به سه دستگاه در کل کشور محدود شده بود. همه‌ی فرایندها به روش‌های سنتی و از طریق تبادل اسناد کاغذی صورت می‌گرفت. این اسناد هموارع مورد جعل و سوء استفاده‌ی گسترده قرار می‌گرفت و به کاهش امکان نظارت منجر می‌شد. ذکر این نکته ضروری است که پروانه‌های گمرکی بارها با جعل و تغییر در محتوا، برای اثبات ورود کالا از مبادی رسمی در اختیار دستگاه‌های نظارتی قرار می‌گرفت و بدین ترتیب با کاهش ریسک ناشی از قاچاق، سودجویان با اطمینان خاطر به واردات کالا از مبادی رسمی می‌پرداختند و جعل اسناد می‌کردند. اکنون با ایجاد بسترهای تبادل اطلاعات با سایر سازمان‌ها، امکان استعلام بر خط (آنلاین) اسناد گمرکی توسط نیروی

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

انتظامی در هر لحظه میسر است و پروانه‌ی الکترونیک در نخستین استعلام مستهلک می‌شود. از دیگر اقدامات انجام شده، دریافت الکترونیک اطلاعات اسناد ریشه است. تا پیش از این، اطلاعات اسناد به صورت کاغذی در اختیار گمرک قرار می‌گرفت، در نتیجه افراد با تغییر در ماهیت اطلاعات و جعل اسناد به واردات کالاهای ممنوع و مشروط می‌پرداختند. از دیگر اقدامات به عمل آمده، کنترل و نظارت بر ورود و خروج ارز از طریق واردات و صادرات کالاست. در سال‌های گذشته مبالغ ارزی بسیاری به ورود کالا اختصاص می‌یافت؛ در حالی که هیچ گونه کالایی از محل ارز تخصیص یافته به کشور وارد نمی‌شد (طالبیان و الیاسوند، ۱۳۹۳). اما روند قاچاق کالا در سال ۹۶ نسبت به سال ۹۵، روند رو به افزایشی داشت.

معضلات و مشکلاتی در به کارگیری یا توسعه‌ی این فناوری‌ها و تجهیزات مکانیزه کردن سیستم‌ها وجود دارد که از همه مهم‌تر می‌توان به اعمال تحریم کشورهای صاحب تکنولوژی و ممانعت آنها از انتقال فناوری‌های موصوف به کشور نام برد. علاوه بر این، قیمت بسیار زیاد برخی از تجهیزات فنی، ضعف در پشتیبانی و خدمات پس از فروش محصولات توسط شرکت‌های خارجی فروشنده، ضعف در استفاده و به کارگیری بعضی از تجهیزات خریداری شده یا محدود بودن کارشناسان خبره برای بهره‌برداری از امکانات موجود، مناسب نبودن بستر ارتباطات ماهواره‌ای و اینترنتی بین مبادی گمرکی و سایر مراجع همکار مثل ناجا، ضعف در توسعه‌ی تجارت الکترونیک در کشور و مواردی از این قبیل است که به شیوع تخلفات نیروی انسانی و سوء استفاده‌ی قاچاقچیان منجر شده‌است. با هوشمندسازی ورود اطلاعات که هدف آن رهگیری تخلفات و قاچاق گمرکی بوده‌است، اطلاعات اظهار شده یا اطلاعات مانیفست و بارنامه‌ی الکترونیکی تطبیق و تقاطع‌گیری می‌شود و در مواردی که این اسناد با اسناد ترخیص مطابقت ندارد، سیستم باید به صورت خودکار قفل شود؛ حال آنکه در واقعیت به این صورت نیست و در مواردی که اسناد بی‌ارتباط هم در سیستم بارگزاری شده، سیستم آن را تأیید کرده‌است.

اجرا و بهره‌برداری از سامانه‌ی شناسایی کالای قاچاق را نیز دلیلی بر نگاه امنیتی و انتظامی به فرایند ورود و خروج کالا و ارز دانسته‌است (تبصره‌ی ۳ ماده ۵)؛ حال آنکه با دقت در این مصوبه ملاحظه می‌شود که در قانون مورد بحث دو نوع سامانه پیش‌بینی شده‌است؛ نوع اول سامانه‌ی نرم‌افزاری جامع یکپارچه‌سازی و نظارت بر فرایند تجارت است که به موجب ماده‌ی ۶ قانون، وزارت صنعت و معدن و تجارت موظف گردیده‌است با همکاری ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، گمرک و سایر دستگاه‌های ذیربط نسبت به تهیه و راه‌اندازی آن اقدام کند. بدیهی است این سامانه به دور از هرگونه نگاه و مداخله‌ی دستگاه‌های امنیتی ایجاد خواهد شد. نوع دوم سامانه‌ی شناسایی و مبارزه با کالای قاچاق است که با توجه به ماهیت موضوع، متولی ارائه‌ی طریق و چگونگی اجرای این سامانه، وزارت اطلاعات است. هر چند در این مورد نیز مقرر شده تا این اقدام با همکاری وزارتخانه‌های صنعت، معدن و

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

تجـارت، امـور اقتصـادی و دارایـی، گمـرک، بانـک مرکـزی و سـایر دسـتگاه‌های ذی ربـط انجـام پذیـرد. کامـلاً واضـح اسـت کـه آنچـه در ایـن تبصـره مدنظـر قانونگـذار بـوده، اسـتفاده تـوأم از کارشناسـی دسـتگاه‌های اقتصـادی و دسـتگاه‌های مسـئول مبـارزه بـا قاچـاق اسـت و بـه هیـچ وجـه ایـن امـر نـگاه امنیتـی بـه ایـن موضـوع را نشـان نمی‌دهـد.

یکـی از فرآیندهایـی کـه می‌توانـد جلـوی تخلفـات گمرکـی را بگیـرد، انعقـاد توافق‌نامه‌هـای بین‌المللـی اسـت کـه بیـن دولت‌هـا صـورت می‌گیـرد. اگـر بیـن ایـران و کشـورهای مبـدأ توافق‌نامه‌هایـی صـورت گیـرد، فرآینـد اظهـار قبـل از ورود اگـر براسـاس اسـناد بین‌المللـی عملیاتـی و موافقت‌نامه‌هـا بـه طـور جـدی دنبـال شـود و در صـورت بـروز تخلـف، کشـور متخلـف جریمـه شـود، ایـن امـر بـه کاهـش قاچـاق و تسـهیل تجـارت منجـر خواهـد شـد. گمـرک از طریـق بـه کارگیـری دسـتگاه‌های ایکـس‌ری می‌کوشـد همـه‌ی کانتینرهایـی را کـه وارد بنـادر مهـم از جملـه‌ی شـهیدرجایی (بندرعبـاس) می‌شـود، کنتـرل کنـد. بـر اسـاس ایـن سیسـتم، هـدف کنتـرل کلیـه‌ی کالاهایـی اسـت کـه بـا نظـارت گمرک وارد کشـور می‌شـود. امـا دسـتگاه‌های ایکـس‌ری فقـط جنـس و مـوارد کالاهـا را مشـخص می‌کنـد و در صورتـی کـه از یـک کالا چندیـن جنـس بـا قیمت‌هـا و کیفیت‌هـای مختلـف در بـازار وجـود داشـته باشـد، ایـن سیسـتم بـه طـور دقیـق آن را مشـخص نمی‌کنـد و فقـط نـوع کالا را نشـان می‌دهـد. ایـن مسـئله تحت‌تأثیـر فقـدان ارتبـاط بـا اتاق‌هـای بازرگانـی کشـورهای مبـدأ نیـز اسـت.

یکـی دیگـر از چالش‌هـا، فاصلـه‌ی زمانـی صـدور یـک کالا از کشـور مبـدأ و ترخیـص همـان کالا از گمـرک کشـور مقصـد (ایـران) اسـت؛ بـه طـور مثـال، کالایـی کـه بهمـن یـا اسـفند سـال ۹۵ از یـک کشـور خـاص بـه مقصـد ایـران صـادر شـده، بـر حسـب نـوع حمـل و نقـل (زمینـی، هوایـی و دریایـی) نیـز ممکـن اسـت چنـد مـاه طـول بکشـد تـا بـه مقصـد (ایـران) برسـد. همچنیـن ممکـن اسـت سـه تـا چهـار مـاه بعـد از رسـیدن بـه گمرک‌هـای مقصـد (مثـلاً اردیبهشـت یـا خـرداد ۱۳۹۶)، بـرای ترخیـص از گمرک‌هـای کشـور اظهـار شـود؛ بنابرایـن، فقـدان انطبـاق بـازه‌ی زمانـی تحقـق صـادرات در کشـور مبـدأ بـا تحقـق ترخیـص واردات در کشـور مقصـد ـ کـه مبنـای آمـار واردات هسـت ـ نیـز یکـی دیگـر از خطاهـا در محاسـبات مربـوط بـه شـمار مـی‌رود.

نتیجه گیری

در مـورد قاچـاق کالا، پیـش از ایـن سـخن از پیشـگیری ایـن قاچـاق بـا اسـتفاده از تدابیـر سـنتی نظیـر حفـر خنـدق، نصـب سـیم خـاردار، ایجـاد حائل‌هـای مـرزی، کنتـرل انسـانی و کشـیدن دیـوار بـود. بـا تصویـب قانـون مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز مصـوب ۱۳۹۲، فصـل دوم قانـون بـه پیشـگیری از جـرم اختصـاص یافـت. در ایـن فصـل مقنـن بـا اتخـاذ تدابیـری کـه عمدتـاً رویکـردی موقعیت‌مـدار دارد، درصـدد پیشـگیری از قاچـاق کالا و ارز برآمده‌اسـت. امـروزه بـا اینکـه لـزوم اتخـاذ تدابیـر سـنتی زیـر سـؤال نرفتـه، امـا اسـتفاده از ابزارهـای فرصـت‌زدای مبتنـی بـر فنـاوری بیشـتر شده‌اسـت. لـذا در قانـون مبـارزه بـا قاچـاق کالا و ارز مصـوب ۱۳۹۲ نیـز مشـاهده می‌شـود کـه «پیشـگیری وضعـی فناورانـه» بـر سـایر تدابیـر

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

پیشگیرانه وضعی به نحو محسوسی غلبه دارد. لذا مقنن از گذر برنامه‌هایی با کارکرد یکپارچه‌سازی اطلاعات، الکترونیکی کردن اسناد و نظارت فناورانه بر مبادی ورودی و خروجی و مسیرها، درصدد پیشگیری از قاچاق کالا است. بررسی تدابیر پیشگیرانه‌ی فوق نشان می‌دهد که این تدابیر، عمدتاً بر پایه‌ی افزایش تلاش و خطر ارتکاب جرم قابل تحلیل هستند. هر چند این روش‌ها در برخی موارد هم‌پوشانی دارد، لذا امکان خلط هر یک از تدابیر با دیگری وجود دارد. اما بسیاری از ایراداتی که به قانون مبارزه با قاچاق ارز و کالا وارد می‌شود ناشی از فقدان اشراف کافی کارشناسان ذی‌ربط است، لذا صرف نظر از موضوع ممنوعه، پیشنهاد منتقدان قانون مبنی بر توقف اجرای قانون بدعتی ناموجه بوده و بر مجریان قانون لازم است تا زمینه‌ی اجرای مطلوب آن را از طریق پیش‌بینی و تصویب آیین‌نامه‌های کارشناسی شده ـ که براساس آنها بسیاری از ایرادات مطرح شده رفع خواهد شد ـ فراهم کنند. نه با بیان ایرادات غیرکارشناسی شده، خواستار توقف اجرای قانونی شوند که به جرأت می‌توان ادعا کرد تجربه‌ی ۸۰ سال از زمان تصویب این قانون، مجازات مرتکبین قاچاق را با خود به همراه داشته و سعی کرده‌است محاسن قوانین پیشین را تقویت و معایب آن را بر طرف کند.

پیشنهادات

پیشنهاد می‌شود برای نظارت بر حسن اجرای قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، کارگروه‌هایی تخصصی تدارک دیده و از حالت سنتی خارج شود.

پیش‌بینی و تصویب آیین‌نامه‌های کارشناسی شده که براساس آنها بسیاری از ایرادات طرح شده، رفع شود.

بر مجریان قانون لازم است تا زمینه‌ی اجرای مطلوب آن را از طریق تدابیر تخصصی فراهم کنند.

ـ پیش‌بینی و برنامه‌های نظارتی قانونی در جهت افزایش کیفیت تولیدات داخلی.

ـ ایفای نقش فعال‌تر قوه‌ی قضائیه در اجرای قانون پیشگیری از وقوع جرم کشور (مصوب ۹۴) و اتخاذ رهیافت پیشگیرانه (به استناد اصل ۱۷۶ قانون اساسی) از طریق پیش‌بینی مخاطرات و آسیب‌های قبل از وقوع و ورود مقتدرانه و اجرایی برای رفع معضل.

ـ بهره‌مندی بیشتر از فناوری اطلاعات در جهت مکانیزه کردن ثبت مالکیت و اجرای قانون کاداستر.

ـ الزام دستگاه‌های اجرایی به ویژه (بانک مرکزی، بورس اوراق بهادار، امور مالیاتی و گمرگ) برای اشتراک‌گذاری بانک‌های اطلاعاتی در پرتو تحقق دولت الکترونیک و پرهیز از خساست اطلاعاتی.

ـ فراهم کردن مقدمات اعطای مصونیت لازم به اشخاص یا سازمان‌های مردم نهادی که گزارش‌دهنده‌ی فساد هستند.

ـ تقویت عزم و اراده برای آموزش تخصصی قاضیان در زمینه‌ی علوم اقتصادی، بازرگانی و مالی به صورت مستمر.

ـ فراهم کردن بستر برای بهره‌مندی بنگاه‌های اقتصادی درگیر با پرونده‌های قضایی از مشاوره‌های حقوقی کم هزینه.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

ـ دولت نیز باید اقداماتی در جهت حمایت از تولیدکنندگان انجام دهد که در زیر به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

ـ اعطای تسهیلات ارزان قیمت به شرکت‌های تولیدی بخش خصوصی با شرایط برابر.

ـ حمایت جدی دولت، از ارتقای فن‌آوری واحدهای تولیدی با تسهیلات ارزان قیمت به ویژه در زمان هدفمندی یارانه‌ها.

ـ ایجاد بازار رقابتی و رقابت در مناقصه‌های طرح‌های دولتی با شرایط برابر.

ـ اجرای دقیق اصل ۴۴ قانون اساسی و کوچک کردن دولت و سپردن عرصه‌ی اقتصاد کشور به بخش خصوصی واقعی و خود مردم.

منابع و مآخذ

آقایی‌بجستانی، فاطمه و مرادی‌حقیقی، محمود (۱۳۹۱)، «*حمایت از تولید ملی و پیشگیری از قاچاق کالا*»، فصلنامه‌ی دانش انتظامی سمنان، سال دوم، شماره‌ی ۶: ۸۶-۶۸.

بیرامی، موسی (۱۳۸۹)، «*بررسی قاچاق کالا، علل، پیامدها و راهکارها در استان کردستان*»، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های همایش قاچاق کالا، دفتر تحقیقات کاربردی نیروی انتظامی استان کردستان.

توفیقی، حمید و محرابیان، آزاده (۱۳۸۱)، «*بررسی عوامل مؤثر بر تقاضای واردات کالاهای مصرفی، سرمایه‌ای و واسطه‌ای*»، فصلنامه‌ی پژوهش‌های اقتصادی ایران، دوره‌ی چهارم، شماره‌ی ۱۳: ۷۴-۵۷ .

توکلی، کیاندخت (۱۳۹۱)، «*آسیب‌شناسی قاچاق کالا و ارز در ایران*»، تهران: فارابی.

دودانگه، محمود (۱۳۸۷)، «*ساماندهی نظام توزیع کالا در طرح تحول اقتصاد*»، مجله‌ی اقتصاد پنهان، شماره‌ی۳.

ساسان، عبدالحسین (۱۳۸۸)، «*آغاز اصلاح الگوی مصرف از تولید*»، ماهنامه‌ی اقتصاد خانواده، شماره‌ی ۲۵: ۹-۸ .

ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز (۱۳۹۵)، «*افق ده ساله مبارزه با قاچاق کالا و ارز کشور*»، تهران: پرسمان.

سیاره، جعفر؛ تهمک، حمیدرضا؛ منصوری‌رودی، محمود و ایرانشاهی، سبحان (۱۳۹۳)، «*امکان‌سنجی تبدیل بندرعباس به بندر آزاد تجاری ـ صنعتی*»، فصلنامه‌ی اقیانوس‌شناسی، سال پنجم، شماره‌ی ۲۰: ۱۳۵-۱۲۳.

شریعت، جمشید و عیوضخانی، علیرضا (۱۳۸۷)، «*قاچاق دریایی و راهکارهای مقابله با آن*»، سومین همایش بررسی پدیده‌ی قاچاق کالا، تهران: مجلس.

شمس‌ناتری، ابراهیم و مصطفی‌زاده، لیلا (۱۳۹۴)، «*بررسی موانع مبارزه با قاچاق کالا در مرز بازرگان*»، پایگاه تخصصی نشر مقالات حقوق.

صبوری‌پور، مهدی و صفائی، حامد (۱۳۹۳)، «*پیشگیری وضعی از قاچاق کالا در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲*»، مجله‌ی حقوقی دادگستری، سال هشتاد، شماره‌ی ۹۳: ۱۸۹-۱۶۳.

صفاری، علی (۱۳۹۰)، «*مبانی نظری پیشگیری از وقوع جرم*»، چاپ دوم، تهران: تحقیقات حقوقی.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

طالبیان، حسین و الیاسوند، امین (۱۳۹۳)، «*نقش پیگیری وضعی در کاهش قاچاق کالا و ارز*»، کاراگاه، سال هشتم، شماره‌ی ۲۹: ۶۹-۵۱ .
کهنه‌پوشی، سیدهادی و شایان، حمید (۱۳۹۱)، «*بررسی تأثیرات اقتصادی قاچاق کالا بر شهرهای مرزی مطالعه موردی: شهر مریوان*»، نشریه‌ی تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال سیزدهم، شماره‌ی ۲۹: ۷۳-۵۱.
محسنی، حسن (۱۳۸۹)، «*پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی پدیده قاچاق*»، مجموعه مقالات اولین جشنواره‌ی فراخوان مقالات اقتصاد سالم، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
نبی‌رشوند، محمد (۱۳۹۵)، «*بررسی راهکارهای تقویت کالاهای داخلی در راستای اقتصاد مقاومتی*»، پژوهش‌نامه‌ی کشاورزی و منابع طبیعی، دوره‌ی پنجم، شماره‌ی ۱۹: ۸۸-۷۶.
نوری، جعفر (۱۳۸۲)، «*گسترش قاچاق در بستر نابسامانی و سیاست جنایی مقابله با آن*»، مجله‌ی الهیات و حقوق، شماره‌ی ۹ و ۱۰: ۱۷۴-۱۴۹.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]

Challenges for supporting domestic products highlighted by smuggling precaution in Bandar Abbas

M.Jamshidiy[1]
S. N. Zamani[2]

Abstract
One of the important issues in an economic warfare is the attention to domestic products. To support the country's development and economic growth, governments often adopt supportive policies to support the domestic industries, especially the new ones. While smuggling goods and entering similar foreign products makes it difficult for the domestic market to compete, it has even led to the closure and downturn of industrial activities. In this paper, the documentary-descriptive method has been used to assess the challenges of supporting domestic products with an emphasis on smuggling prevention. In the end, it was concluded that since ancient times a special position has been taken in Iran's criminal-legislative policy towards confronting smuggling. But inadequacy and harmfulness of crackdown on goods and currency smugglers led the legislator to adopt preventive measures. In this regard, Chapter II of the Anti-Smuggling Goods and Currency Act has been allocated to prevent crime. But the implementation of these measures has been accompanied by various challenges that have been mentioned in this study.

Keywords: Domestic Products, Smuggling goods, Smuggling Precaution.

1. Judicial Deputy, Dapartment of Judice, Hormozgan province, Bandar Abbas.
2. Dapartment of Judice, Hormozgan province, Bandar Abbas.

[Downloaded from rdch.ir on 2026-11-07]